

Ο καπιταλισμός στην απεχθέστερη μορφή του και τι να του ετοιμάσουμε

*Του Ηλία Ιωακείμογλου**

Με αφορμή τις πρόσφατες εκλογές στην Ιταλία, που έδωσαν στην Δεξιά και την Ακροδεξιά το 44% των ψήφων, ο Enzo Traverso (1) λέει τα εξής: “Στην Ιταλία, υπήρξε μια ριζική τομή στην ιστορία της Αριστεράς. Η Αριστερά δεν υπάρχει πλέον. Υπάρχει στην Ιταλία μια κριτική θεωρία που είναι πολύ ζωντανή, πολύ ενδιαφέρουσα, αλλά η οποία είναι απολύτως ανίσχυρη σε πολιτικό επίπεδο. Υπάρχει επίσης μια κουλτούρα αντιπολίτευσης, υπάρχουν περιβαλλοντικά, αντιρατσιστικά και αντιφασιστικά κινήματα που δίνουν πραγματικές μάχες. Όλα αυτά υπάρχουν, αλλά εντελώς έξω από την πολιτική σφαίρα, αν κατανοήσουμε την πολιτική ως θεσμό. Η δεξιά πτέρυγα είναι πλέον πολιτισμικά ηγεμονική”.

Επειδή αυτά δεν είναι αυτονόητα, ας δούμε τι εννοεί και τι υπονοεί ο Traverso.

Η έκλειψη της Αριστεράς

Το πρώτο που ισχυρίζεται ο Traverso είναι ότι η Αριστερά δεν υπάρχει πλέον. Εάν υπάρχει ακόμη –θα μπορούσαμε να προσθέσουμε εμείς–, υπάρχει ως φαντασίωση ή ως φάντασμα· διότι η Αριστερά ποτέ δεν ήταν το άθροισμα των ατόμων της, ήταν πάντοτε η πολιτική που ασκούσε· και αυτή δεν υπάρχει πια: Μετά το Β’ παγκόσμιο πόλεμο, η πολιτική της στην Δύση ήταν μια πολιτική μεταρρυθμίσεων που βελτίωσαν θεαματικά τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των υποτελών τάξεων, και η οποία βασιζόταν στον ισχυρισμό ότι το συμφέρον των υποτελών κοινωνικών τάξεων προάγει και το γενικό συμφέρον (ακόμη και αυτό της “οικονομίας”, δηλαδή των επιχειρήσεων, δηλαδή της αστικής τάξης -που δεν γνώριζε καθώς φαίνεται το πραγματικό της

συμφέρον). Όταν αυτή η μεταρρυθμιστική στρατηγική ηττήθηκε από τον νεοφιλελευθερισμό κατά κράτος στην Ευρώπη, τότε τελείωσε και η Αριστερά στην Δύση, κάπου ανάμεσα στο 1982 και το 1990 (2).

Να μην ξεχάσουμε όμως και την Αριστερά των “πλατινών κομμάτων” που ακολούθησε μετά το 1990, που την περιφέραμε σαν τον νεκρό El Cid (3) δεμένο όρθιο πάνω στο άλογο των κοινωνικών κινημάτων και του αμυντικού ρεφορμισμού επί ένα τέταρτο του αιώνα: μια Αριστερά που δεν αναφερόταν πλέον στις κοινωνικές τάξεις και τον ανταγωνισμό τους, ούτε στην μαρξιστική θεωρία, ούτε διέθετε στρατηγική αναφορά, ούτε όραμα· μια Αριστερά προσγειωμένη στο παρόν, που υιοθετούσε την γλώσσα, άρα τις έννοιες, του δικαιωματικού νεοφιλελευθερισμού που επικράτησε στα κοινωνικά κινήματα σε μίξη με τις έννοιες του αστικού πολιτικού μάρκετινγκ. Η Αριστερά, λοιπόν, δεν υπάρχει· έχει εκλείψει ένα τέταρτο του αιώνα πριν, κι ας χρησιμοποιούμε ακόμα την λέξη για να ονοματίσουμε άλλες πια πραγματικότητες.

Μετά την Αριστερά

Αυτό που αλλάζει στην παρούσα ιστορική στιγμή είναι ότι τώρα η έκλειψη της Αριστεράς, ακόμη και στις πιο στρεβλές και ανεπαρκείς μορφές της, γίνεται εκκωφαντική. Εξίσου εκκωφαντική γίνεται και η ανάγκη τής εκ νέου συγκρότησης των κοινωνικών δυνάμεων των υποτελών κοινωνικών τάξεων σε πολιτικά υποκείμενα αντάξια της παρούσας ιστορικής στιγμής. Μιας ιστορικής στιγμής κατά την οποία ο καπιταλισμός στρέφεται ενάντια στον πλανήτη, στις οικολογικές και υγειονομικές ισορροπίες του, κατά του κόσμου της εργασίας, των “περιττών” πληθυσμών, κατά της δυνατότητας απλής αναπαραγωγής των υποτελών κοινωνικών τάξεων, κατά κάθε είδους και παραλλαγής δημοκρατίας, κατά της ειρήνης· μιας ιστορικής στιγμής κατά την οποία η αστική τάξη συντίθεται με τον μετα-φασισμό και συγκροτεί το καθεστώς του αυταρχικού (νέο)φιλελευθερισμού όπως έκανε και στο παρελθόν (4).

Τι υποκείμενα όμως αντιστοιχούν στην παρούσα ιστορική στιγμή όπου ο καπιταλισμός παίρνει την απεχθέστερη μορφή του και

στρέφεται πλέον κατά της ανθρωπότητας; Πώς είναι δυνατό να σκεφτόμαστε ακόμη σήμερα την συγκρότηση μετώπων, πλατιών κομμάτων, χαλαρών πολιτικών οργανώσεων, κοινωνικών κινήσεων και πρωτοβουλιών, δηλαδή μορφών οργάνωσης πλήρως αναντίστοιχων με τις ανάγκες μιας τέτοιας ιστορικής στιγμής;

Εάν πρόκειται να υπάρξει ξανά πολιτική εκπροσώπηση των συμφερόντων των υποτελών κοινωνικών τάξεων, αυτό θα γίνει μέσω πολιτικού κόμματος με στιβαρή οργάνωση και αντικαπιταλιστικό πολιτικό πρόγραμμα.

Κριτικές θεωρίες ή μαρξιστική θεωρία;

Το δεύτερο που επισημαίνει ο Traverso, είναι η ύπαρξη των κριτικών θεωριών. Εξ αντιθέτου προκύπτει ότι δεν υπάρχει πλέον ο μαρξισμός ως ιδεολογία μαζών (υπάρχει ως επιστημονική θεωρία ή πανεπιστημιακή μανιέρα). Υπάρχουν οι κριτικές θεωρίες για τις οποίες ο Traverso ισχυρίζεται ότι είναι “απολύτως ανίσχυρες σε πολιτικό επίπεδο”. Αρκεί να διαβάσει κάποιος με προσοχή το σχετικό βιβλίο του Keucheyan (5) για να πεισθεί ως προς αυτό (εάν υποθέσουμε ότι η ιστορία των κινημάτων δεν τον έχει ήδη πείσει για την αφλογιστία των κριτικών θεωριών ως οδηγούς αντικαπιταλιστικής δράσης). Πρόκειται για θεωρίες που έχουν διαρρήξει τους δεσμούς με την μαρξιστική θεωρητική παράδοση σε τουλάχιστον τέσσερα καίρια σημεία: (α) δεν αναφέρονται στην έννοια της εκμετάλλευσης της εργασίας, η οποία έχει αντικατασταθεί από την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού (6) και της στέρησης δικαιωμάτων, (β) δεν αναγνωρίζουν τον ανταγωνισμό κεφαλαίου και εργασίας ως κεντρικό στοιχείο της αστικής κοινωνίας, (γ) δεν κατανοούν και επομένως δεν υιοθετούν την λενινιστική μεταγραφή του θεωρητικού σχήματος του Κλαούζεβιτς για τον πόλεμο στο πεδίο της πολιτικής και (δ) δεν αποδέχονται την μορφή του κόμματος ως αναγκαίο τρόπο αντικαπιταλιστικής οργάνωσης.

Με τέτοια ελλείμματα, πώς είναι δυνατό οι θεωρίες αυτές να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της παρούσας ιστορικής στιγμής; Εάν οι κριτικές θεωρίες είναι ανίσχυρες σε πολιτικό επίπεδο

και ανεπαρκείς διότι στρέφουν την πλάτη σε έννοιες στοιχειώδεις για την κατανόηση των βασικών φαινομένων του καπιταλισμού, δεν είναι αυτό που χρειαζόμαστε τώρα ως οδοδείκτη πολιτικής δράσης των υποτελών κοινωνικών τάξεων. Η επανασύνδεση με τον μαρξισμό ως μαζική ιδεολογία δεν ήταν ποτέ πιο επίκαιρη.

Η ιδεολογική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού και η μακρά πορεία για την ανατροπή της

Το δεύτερο που επισημαίνει ο Traverso, είναι ότι η Δεξιά είναι πολιτισμικά ηγεμονική, και αυτή μου φαίνεται ότι είναι η πιο οδυνηρή από τις διαπιστώσεις του. Στο λεξιλόγιο της ιταλικής Αριστεράς και των μιμητών της, αυτό σημαίνει ότι η Δεξιά ηγεμονεύει ιδεολογικά (7). Εννοεί δηλαδή, ο Traverso, ότι στον χώρο της ιδεολογίας ο συσχετισμός δύναμης υπέρ της αστικής ιδεολογίας έχει καταστεί συντριπτικός σε βάρος της “κοσμοθεωρίας” του σοσιαλισμού, του κομμουνισμού και κάθε αυθόρμητης ιδεολογίας των υποτελών κοινωνικών τάξεων. Όμως τι ακριβώς σημαίνει αυτό; Με τον όρο της ιδεολογίας αναφερόμαστε στις αξίες και τα ήθη, στις ιδέες με τις οποίες εξηγούμε τα πράγματα, στις πεποιθήσεις, τις παραστάσεις και τις εικόνες που συγκροτούν ένα *vade mecum*, έναν πρακτικό οδηγό, για να βαδίζεις μόνος σου, χωρίς καθοδήγηση, στην ζωή σου στον καπιταλισμό, στην καθημερινή, προσωπική και επαγγελματική ζωή σου σύμφωνα με τις ιδέες και τις αξίες της άρχουσας τάξης. Ανάλογα με την ιδεολογία που τα διακατέχει, τα άτομα αλλάζουν ή διατηρούν την ίδια περπατησιά ανάλογα πώς ερμηνεύουν και καταλαβαίνουν τις κοινωνικές σχέσεις και την προσωπική ζωή, τον τρόπο που ζουν την ζωή τους δηλαδή, με αφετηρία την ιδεολογία (8). Αν έτσι έχουν τα πράγματα, ίσως καταλαβαίνουμε λίγο περισσότερο τι σημαίνει ιδεολογική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού: Αυτό που αξίζει και αυτό που δεν αξίζει να κάνεις, αυτό που είναι ηθικό ή ανήθικο, αυτό που πρέπει ή δεν πρέπει να επιδιώκεις στην επαγγελματική και ιδιωτική ζωή σου,

και όλα τα άλλα με τα οποία βαδίζουμε τις ζωές μας, δεν είναι τα ίδια πριν και μετά την ιδεολογική νίκη του νεοφιλελευθερισμού. Ο τρόπος που έχουμε για να εξηγήσουμε αυτό που συμβαίνει στις ζωές μας και στις ζωές των άλλων, επίσης δεν είναι ο ίδιος πριν και μετά.

Υπάρχει και χειρότερο: Η ιδεολογία δεν ανήκει στον ίδιο χρόνο με την πολιτική· η πρώτη ακολουθεί αργόσυρτη πορεία, αλλάζει δύσκολα και ως εκ τούτου αργά, ενώ η δεύτερη ακολουθεί τους ταχείς ρυθμούς της βραχυχρόνιας διάρκειας και της μεσοπρόθεσμης. Αυτό ίσχυσε και για τον νεοφιλελευθερισμό: ενώ είχε θριαμβεύσει πολιτικά μέσα σε μια δεκαετία περίπου (1979-1991), χρειάστηκε τουλάχιστον τριάντα χρόνια για να θριαμβεύσει ιδεολογικά.

Βρισκόμαστε λοιπόν, εμείς, όσοι θέλουμε να αλλάξει ο κόσμος, εξ αρχής αντιμέτωποι με την μακροχρόνια διάρκεια, που σημαίνει πως όποια προσπάθεια και αν κάνουμε δεν πρέπει να εγγράφεται μόνο στον βραχυχρόνιο χρόνο της τρέχουσας, καθημερινής, πολιτικής αλλά και στον μακρό χρόνο των αργόσυρτων αλλαγών· και η μοναδική μορφή πολιτικής οργάνωσης που μπορεί να ανταποκριθεί σε ένα τέτοιο καθήκον είναι το πολιτικό κόμμα των υποτελών κοινωνικών τάξεων.

**Αναδημοσίευση από το Commune*